

Az állami költségvetés teherviselésének aránya hazánkban föltehetően hosszú távon is domináns marad, erre hagyományaink és európaiságunk egyaránt köteleznek. Ám hogy hatvan, hetven vagy nyolcvan százaléka származzon-e közpénzekből, az a társadalmi közmegegyezés, illetve a pénzügyi politika kérdése. A közkiadások általános csökkentésének világszerte terjedő tendenciája előrejelzésünkben is az állami költségviselés alacsonyabb arányát valószínűsíti, de ez a forrásai természetesen értékben meghaladja a mait.

A közkiadások aránycsökkenése az oktatásban a munkáltatók és a lakosság nagyobb teherviselését igényli – mégpedig nem csak a vállalati illetve felnőttképzésben –, az iskolák finanszírozásában is. Ezáltal az iskolák és a konkrét megrendelők közötti kapcsolat erősödésére lehet számítani, aminek jó-néhány kedvező vonásával is számolhatunk: úgymint az iskolák közötti verseny növekedése; a tananyagok ismeretstruktúrájának változása az életre való fölkészítés erősödésével; a készségek, jártasságok hangsúlyosabbá tétele; az iskolai oktatás és a későbbi képzések közötti kapcsolatok javulása.

Hasonlóan fontos követelmény, hogy a finanszírozás átrendeződése ne a tanulási esélyegyenlőség rovására történjen, ezért mielőbb meg kell kezdeni a tanulókörű népesség eltartására vonatkozó koncepció kimunkálását.

Az itt fölvetett gondolatok megerősítését illetve módosítását várjuk a delphi módszer szerint jelenleg folyó vizsgálat eredményétől. Eszerint a munkacsoport által a jövőbeni változásokra megfogalmazott mintegy nyolcvan állítást többé-kevésbé hozzáértő szakemberek véleményezik. A visszaigazolt vagy elvetett állítások nyomán módosítjuk majd saját jövőképünket, amit azután ismét szakértők bírálhatnak el. Végül kidolgozzuk az oktatás-foglalkoztatás fejlődésére vonatkozó elgondolásainkat, amelyet az idő előrehaladtával újra és újra felülvizsgálunk és szükség esetén módosítunk.

Vámos Dóra

A FELSŐOKTATÁS-PEDAGÓGIA MODERN MEGOLDÁSAI

Vizsgálatunk aktualitását az adta, hogy a rendszerváltás után új felsőoktatási intézmények jelentek meg például egyházi és magániskolák. Ezek működését segítenék a felsőoktatással kapcsolatos vizsgálatok eredményei. Munkánk során arra a kérdésre szerettünk volna választ kapni, hogy van-e kimutatható eltérés az állami és nem állami intézmények illetve az egyetemek és a főiskolák között. Négy különböző felsőoktatási intézményt hasonlítottunk össze néhány általunk kiválasztott szempont szerint. Szempontjaink a következők voltak: a hallgatók szociális összetétele; az intézményekkel kapcsolatos hallgatói attitűdök; az intézmények működési feltételei; a tanulmányi programok; a tanári pályát választók aránya.

A vizsgálatban részt vevő intézmények a következők voltak: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (ELTE BTK); Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar (PPKE BTK); Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kar (ELTE TFK); Kodolányi János Főiskola (KJF).

Az intézmények rövid bemutatása

Az *Eötvös Loránd Tudományegyetem* Magyarország legpatinásabb egyeteme, melynek története szorosan összekapcsolódik hazánk történelmével. Az egyetemet Pázmány Péter esztergomi érsek alapította Nagyszombatban 1635-ben. Az alapítás kiemelkedő eseménye a magyar kultúrtörténetnek, mivel így született meg az ország első valóban működő, magas színvonalú és önálló felsőoktatási intézménye. A századok során sokat változott arculata, székhelye és neve is (1950-től nevezetük híres tudósunkról). Az egyetem nemzetközi hírnevét az oktatási-nevelési eredmények mellett az itt folyó tudományos munka és teljesítmény biztosítja. Ez az intézmény sokrétű tudományos tevékenységet végez évszázadok óta. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemet Magyarország első egyetemeként tartja számon a közvélemény, ahol tanulni és tanítani egyaránt rangot jelent. Azonban mindezen kiemelkedő teljesítményt ma már leromlott infrastrukturális háttérrel kénytelen elérni.

A *Pázmány Péter Katolikus Egyetem* 1993-ban jött létre keresztény értékeken alapuló, egyházi támogatással működő nem állami intézményként. Az összehasonlítható elemzésben a választást különösen indokolta az a tény, hogy a katolikus egyetem is a XVII. századi nagyszombati iskolát tekinti szellemi elődjének. Az intézmény alapítását a demokratikus magyar állam és a vatikáni Nevelésügyi Kongregáció támogatta. A folyamatosan működő Pázmány Péter Hittudományi Akadémia mellé 1992-ben bölcsészettudományi kart is indítottak, s az azt követő évben a magyar országgyűlés elismerte az új egyetemet. 1994-ig az egyetem a fővárosban működött, majd a magyar kormánytól kapott volt szovjet laktanyák felújított épületeibe költözött, s megnyitotta a piliscsabai campust. Ma hat évfolyamon közel 2000 hallgató részesül itt egyetemi oktatásban mintegy 400 oktató segítségével. A magyar-vatikáni egyezmény megszületése óta teljes körű állami támogatásban részesül az intézmény. A hallgatók ennek köszönhetően az alapképzésben tandíjmentességet élveznek. Az egyetem különlegessége, hogy a diákok csaknem egyharmada tanulmányai alatt Piliscsabán lakik a falukollégiumban.

A székesfehérvári *Kodolányi János Főiskola* Magyarország nem állami intézményei közül elsőként kapta meg az állami elismertséget. A főiskola nem állami, nem egyházi, de nem is klasszikus magánintézmény. Az iskola alapítását a város önkormányzata szorgalmazta helyi polgárok kezdeményezésére támaszkodva. A főiskola legnagyobb támogatója ma is az önkormányzat, erkölcsi és anyagi súlyával segítve az intézmény fejlődését. A főiskola 1992-ben 147 hallgatóval kezdte meg működését. Az eltelt hat évet nagyon dinamikus, néha viharos fejlődés jellemezte. Ma közel 3200 hallgató tanul hat szakon (angol, német, francia nyelvtanár, újságíró, közgazdász, szálloda- és idegen-forgalom valamint közgazdász gazdálkodási szak). A fejlődést a tantestület és az infrastruktúra is követte. A közel kétszáz oktató 60 %-a mára főállású. A főiskolán nagyon sok fiatal tanul doktori iskolákban. Az iskola megfelelő létszámú minősített oktatót alkalmaz, de közülük sokan nem csak itt dolgoznak. A városnak köszönhetően négy tágas és jól felszerelt épület áll az iskola rendelkezésére, de képzés folyik Siófokon és Budapesten is. Az idegen-nyelvi-képzés a főiskola programjában kiemelt fontosságú, ezért kezdte működését nyelvtanári szakokkal.

A vizsgálat módszerei, eszközei

A vizsgálat során kérdőíves kikérdezést és dokumentumelemzést alkalmaztunk. A módszerek segítségével súlyponti szerepet szántunk a hallgatókról gyűjtött információk összehasonlításának, de az intézmények működési feltételeinek vázlatos bemutatására is sort kerítettünk.

Az írásos kikérdezést szolgáló eszköz az általunk kidolgozott kérdőív volt, mely 25 kérdést tartalmazott. Ezek majdnem mind zárt kérdések voltak. A kikérdezés személyesen indított és irányított volt. A hallgatók név nélkül töltötték ki a kérdőívet, ezáltal az anonimitást és a titkosságot biztosítottuk. Kérdőívünkön a vizsgálat elején feltett kérdésekre kívántunk választ kapni, s így ennek megfelelően állítottuk össze az ankétot.

A *dokumentumelemzés* során a tanügyi dokumentumokon és a tantervi programokon keresztül adatokat gyűjtöttünk a különböző felsőoktatási intézmények személyi és tárgyi feltételeiről. A szakok programjának, a szagazda tanszékek adatainak és infrastruktúrájának vázlatos összevetése során megállapítottuk, hogy az ELTE BTK és PPKE BTK esetében nyolc-tíz féléves a szak, amely kétszakos középiskolai tanári végzettséget ad; az ELTE TFK-n nyolc féléves a kétszakos képzés.

A dokumentumok tanulmányozása során kitűnt, hogy az azonos szintű egyetemi és főiskolai programok hasonló logikát követve építkeznek, *közel azonos tantárgyi struktúrával*. Az eltérések többnyire nem lényegét érintőek, kivéve a *gyakorlati programokat*. Megállapítható, hogy az *ELTE BTK a forrása* az összes áttanulmányozott tanulmányi programnak, ami az ELTE TFK esetében természetes, de az is megállapítható, hogy a két nem állami intézmény számára is az ELTE jelenti a szakmai igazodási pontot a képzésben. Itt kell megjegyezni, hogy az akkreditációval foglalkozó testületek felállítása, az egységes tanárképzési koncepció érvényesítésének tendenciája még nem játszhatott szerepet a hasonlóságok kialakulásában, mivel mindegyik program dokumentációjának alapja 1993 előtti. Az eltérések leginkább a már említett gyakorlati oktatás területén és némely általános műveltségi tárgyban mutatkoznak (EU-ismeretek megjelenése az alapozó tárgyak között, például KJF, PPKE).

A gyakorlati programok nem kapnak megfelelő hangsúlyt a hazai felsőoktatásban az egyetemek ötéves képzésében. Az *elmélet túlsúlya tapasztalható* a gyakorlati foglalkozásokon is. Ezért különösen meglepő, hogy az ELTE TFK dokumentumaiban még ez a hazánkban szokványosan alacsony gyakorlati óraszám arány sem jelenik meg. Ugyanez vonatkozik a két egyetem képzésére is. A másik végletet a Kodolányi Főiskola képviseli, ahol a többrétű, a pedagógus mesterséghez és a szakmódszertanhoz kapcsolódó gyakorlati program nagyon magas óraszámban fut, és már a második félévben megkezdődik. A ténylegesen gyakorlattal töltött órák aránya nagyon magas a székesfehérvári főiskolán. A hat féléves programban a gyakorlati foglalkozások óraszámja meghaladja az egyharmadot.

Megállapításunk szerint a négy intézmény általános követelményeinek hasonlósága lehetővé tenné a vizsgált szakokon a kredit-rendszer összehangolását s az átjárhatóság biztosítását. A tanszékek nyilvánosan elérhető adatainak összehasonlítása fényt derít arra is, hogy miért az ELTE BTK tölti be az etalon szerepét a vizsgált szakok esetében. A szagazda tanszékek (irodalmi és nyelvi) tantestületére vonatko-

zó száraz adatok a régi egyetem hagyományteremtő, meghatározó szerepét húzzák alá. A két intézményi tanszék valamennyi oktatója (14-14 fő) főállású előadó. A minősítettek száma az ELTE BTK esetében kiemelkedően magas (11 fő).

Erős a kontraszt a másik pesti iskola, az ELTE TFK esetében, ahol a szakgazda tanszékén a 14 főből jelenleg két minősített oktató dolgozik. A főállásúak aránya azonban itt is száz százalékos.

A két – viszonylag fiatal – nem állami intézmény tanszéki adatai hasonló helyzetet tükröznek, azaz mindkét iskola törekszik jó színvonalú tantestület felállítására, de sem a főállásúak, sem a minősítettek számában még nem tekinthető véglegesnek a tanszéki oktatói gárda. A székesfehérvári szakgazda tanszéken 16 oktató dolgozik. Közülük már 11-en főállásúak, de csak hárman rendelkeznek megfelelő minősítéssel. A fiatal tanárok közül azonban öt főállású tanár szerzi meg a közeljövőben a Ph.D.-fokozatot. A Pázmány Egyetem esetében az adatok a következő módon alakulnak: a tanszéki oktatók száma 17 fő, közülük 13 főállású. A minősítéssel rendelkezők száma tíz fő.

Az új iskolák esetében erőteljes törekvés tapasztalható az ELTE BTK-hoz való felzárkózásra. Ennek fontos eszköze a fiatal tanárok tudományos tevékenységének különféle módon történő ösztönzése.

A tanárok felkészültségén túlmenően a másik, ma már fontos mutató az *infrastruktúra* minősége. A *technikai felszereltségben és az oktatás általános tárgyi feltételeiben mutatkozott a legjelentősebb eltérés a négy iskola esetében.* Az az előzetes feltételezés, hogy a nem állami intézmények jobb feltételeket tudnak biztosítani beigazolódik, ha áttekinjtük a tényeket. A két állami felsőoktatási intézmény épületei még hazai viszonylatban is a legrosszabb állapotúak közé sorolhatók. Az épületek általános állapota leromlott. A festés régi, a gyenge minőségű nyílászárók nem töltik be funkciójukat, a bútort az elavult, hiányos. Vonatkozik ez a tanári szobákra és a tantermekre egyaránt. Az oktatók és a hallgatók munkakörülményei ebből a szempontból rossznak mondhatók.

A két nem állami intézmény jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy *épületeik* funkciójukban és megjelenésükben is megközelítsék a mai európai mércét. A Pázmány Egyetem új kampusza szép példája ennek a törekvésnek. Félig kész állapotában is itt fogadja a hallgatókat a legszebb környezet. Székesfehérváron az önkormányzattól kapott leromlott épületek metamorfózisának köszönhetően esztétikus, újszerű és funkcionális környezet várja az oktatókat és a hallgatókat egyaránt.

A *kiszolgáló és szociális helyiségek* állapota között azonban akkora a különbség, hogy nem hasonlíthatók össze a vizsgált állami és nem állami intézmények. Köztudomású, hogy céltámogatások nélkül az állami intézmények költségvetéséből nem oldható meg a nivellálás. A tény akkor is tény: az oktatók és a hallgatók a két állami intézményben nap mint nap méltatlan körülmények között dolgoznak.

Az infrastrukturális háttér egyéb területein már nem ilyen lesújtóan nagy a különbség. A *könyvtári állomány* esetében az ELTE BTK szűken vett német nyelvoktatást szolgáló dokumentumállománya is közel 60 ezer darabos, míg a PPKE Egyetemen 15 ezer német nyelvű dokumentum, a Kodolányi Főiskolán közel 13 ezer, az ELTE TFK-n pedig lényegében csak 2700 dokumentum, plusz a tanszéki könyvtár néhány műve található. (Ez a látszólag alacsony szám a pesti főiskola esetében ter-

mésztesen elfogadható, mivel az intézmény az egyetem könyvtárállományát veszi igénybe.)

A korszerű számítástechnikai eszközök és egyéb technikai eszközök összevetésekor a következő kép alakult ki. Az eszközök száma megfelelő a nem állami iskolák esetében. Minden hallgatónak lehetősége van szabadon használni azokat időkorlátozás nélkül, illetve az épületek nyitva tartásának megfelelően. Internet elérhetőség mindkét helyen van. Megjegyzendő azonban, hogy a fehérvári főiskolán különösen jó az eszközállomány minősége és a programokkal való ellátottság. A számítástechnikai eszközök használata mindennapos. Itt az egyéb audiovizuális eszközök mennyisége és használhatósága is megfelel a mai elvárásoknak. A katolikus egyetemen még nem teljes az eszközpark, így nem tekintik optimálisnak a meglévő helyzetet. A két állami iskola felszereltsége szintén elfogadható szinten van. Az eszközök használatában azonban már különböző korlátozásokat vezettek be. Általában időkorlátok – az Internet esetében pedig funkciókorlátok – között használhatók az eszközök (például a hálózaton csak a levelezés engedélyezett). Az intézkedéseknek nyilvánvalóan pénzügyi okai vannak. Ennél a két intézménynél az audio-vizuális eszközökkel való ellátottság is gyenge.

A hallgatók körében végzett kérdőíves kikérdezés eredményei

A vizsgált mintában a nők száma átlagosan négyszer több a férfiakénál, s e tekintetben nincs lényeges eltérés az intézmények között. A pálya elnőiesedett. Ennek okait és hatásait nem célunk vizsgálni. A következő mennyiségi mutató a mintában szereplő hallgatók életkora volt, amely valamennyi intézményben 18 és 25 év között van, és hasonló a szóródás is. Ennek alapján megállapítható, hogy első diplomáját szerző korosztállyal van dolgunk.

Az előtanulmányok vizsgálatánál kiderült, hogy a nyelvtanári szakot többnyire a gimnáziumból kikerülő diákok választják. Csak az ELTE Tanárképző Főiskolai Karnál tapasztaltunk eltérést, mert ott a hallgatók 20 %-a szakközépiskolát végzett.

Az, hogy a nyelvtanári szakra főleg gimnáziumból jöttek érhető, mert míg a szakközépiskolák zömében kevés óraszámúban csak egy nyelvet oktatnak, addig a gimnáziumban magasabb óraszámúban két nyelvet tanítanak. A gimnázium valószínűleg nagyobb esélyt biztosít ezáltal a nyelvtanári szakra való bekerüléshez.

A nyelvtudás mellett másfajta minőségi mutató az érettségi eredmények összevetése. Megállapítható, hogy a négy vizsgált intézménybe jelentkezők érettségi átlaga jóval négyes föléti. Az átlagon belüli szóródás az ELTE TFK-ra járónál a legkisebb (négyes és ötös között), míg a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen a legnagyobb (három és 4,9 között).

A hallgatók *szociális háttérének* tanulmányozása során a lakóhely szerinti megoszlást tekintve meglepő eredményt kaptunk. A vártnál ugyanis jóval nagyobb aránytalanság mutatkozott a területi népességeloszlás és a nyelvszakos hallgatók lakhelye között.

Budapesten lakik az ország népességének 19 %-a, ugyanakkor a vizsgálatban szereplő hallgatók jóval magasabb arányban kerülnek ki a fővárosi fiatalok közül. A mintában szereplők 70 %-a fővárosban, illetve megyeszékhelyen lakik. Egyedül az ELTE TFK mutat eltérést e tekintetben, ahol a diákoknak csak 10 %-a fővárosi, 80

%-uk kisvárosi illetve községi településről került be. Az ELTE TFK-ra járók vála-szaiból kiderült, hogy 50 %-ukat máshová nem vették fel.

A tanárképző nyelvi szakosainál a hátrányok fokozottan érvényesülnek, mivel vidéken kevés a nyelvtanár, s így nincs, aki felkészítené a tanulókat a nyelvi felső-
oktatási szakokra.

A településszerkezet azonban nemcsak művelődési, hanem egzisztenciális kü-
lönbségeket is takar. A vizsgálati adatok azt mutatják, hogy az eltérő szociális hely-
zetű szülők helyzetüknek megfelelően eltérő iskolázási feltételeket tudnak csak
biztosítani gyerekeiknek. Feltűnő például, hogy a Kodolányi János Főiskolán a
fővárosi és nagyvárosi arány 90 %-os reprezentációt mutat, vagyis a fizetőképesség
hiánya miatt valószínűleg alig kerül be kisvárosi vagy falusi hallgató ebbe az intéz-
ménybe (18 ezer forint a havi tandíj).

A társadalmi egyenlőtlenségek szintén tetten érhetők, ha a *szülők iskolai végzett-
ségét* és a családok jövedelmi viszonyait hasonlítjuk össze. A szülők iskolai végzett-
ségét, társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét vizsgálva megállapítottuk,
hogy a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek gyermekei nagyon alacsony reprezen-
tációt mutatnak a vizsgált mintában. A négy intézményben átlagosan 12 %-ot tesz ki
a nyolc általánost vagy szakmunkásképzőt végzett szülők gyermekeinek ará-nya (Az
ELTE TFK-ra járóké ennél valamivel magasabb: 20 %). Viszont az ada-tok tanúsá-
ga szerint a vizsgálatban részt vevő hallgatók 70 %-ának mindkét szülője diplomás
(csak az ELTE TFK-ra járóknál alacsonyabb jóval ez a mutató: 30 %).

A vizsgálatból kiderült, hogy a társadalmi rétegek közötti szakadék a tanítatás
lehetőségeinek területén is megmutatkozik. Látható, hogy nagy különbség van a
társadalom leszakadó és jómódú rétegei gyermekeinek felsőfokú intézménybe való
bejutása tekintetében. Különösen az értelmiségi szülők törekszenek gyermekeiket a
felsőfokú tanulmányokhoz eljuttatni. A beosztott értelmiségiek magas bekerülési
aránya is ezt támasztja alá.

A családok *anyagi helyzete* közötti különbségek is az esélyegyenlőtlenségek nö-
vekedésének kedvez. A válaszok között sok a hiányos, pontatlan, nem értelmezhető
adatot találtunk. Ebből következően nem tudtuk felmérni a nem dolgozó szülők
arányát. A diákok valószínűleg szégyellik hátrányos helyzetüket, s ezért titkolják.
De homályban marad a családok egy főre jutó jövedelme is. Valószínűleg a legsze-
gényebbek és a legjobb módúak nem adtak választ. A válaszadók között is havi 65
ezer forintos különbség mutatható ki. A jövedelmi viszonyban való nagy eltérésre
tudunk következtetni a négy iskola között a tanulók munkavállalásából, a tanulmá-
nyi kiadásokból, a szórakozása fordított összegekből valamint a lakáskörülmények-
ből. A két szélső pont a két főiskola. A Kodolányiba járó hallgatók bizonyíthatóan
jobb, míg az ELTE TFK-ra járók bizonyíthatóan rosszabb körülmények között él-
nek. Míg például az ELTE TFK-ra járó diákoknak csaknem a fele rendszeresen
dolgozik, addig a Kodolányiban egyetlen diák sem. A havi kiadásai a Kodolányiba
járóknak háromszor akkorák, mint az ELTE TFK-ra járóké.

A nyelvszakos hallgatók szociális összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a
nagyvárosi értelmiségi és/vagy jómódú szülők gyermekeinek nagyobbak a bekerülési
esélyei, mint az alacsonyabb iskolázottságú, vidéki társaiknak.

A vizsgálat legérdekesebb része az volt, ahol a hallgatók véleményt nyilvánítat-
tak egyetemükről, főiskolájukról, s válaszaikban előrevetítették a nyelvtanári szak-

kal kapcsolatos attitűdjeiket. Megnéztük a felsőoktatási intézmény kiválasztásának motívumait. Ezek szerint főiskolára, egyetemre bekerülni még ma is magas presztízst jelent, különösen akkor, ha a felvétel jó szakmai színvonalat nyújtó intézménybe szól. A két egyetemre való jelentkezésnél a választók motívuma az volt, hogy mindkettő magas szintű képzést nyújt. Az ELTE TFK-n 50 %-os, azaz magas arányban jelölték meg a hallgatók a „máshová nem vettek fel” választ, ami a sikertelen egyetemi próbálkozásukról és az egyetemekről való kiszorulásukról tanúskodik. A kifejezetten egyszakos nyelvtanári képzést nyújtó Kodolányi Főiskola hallgatói válaszukban tudatos szakmai irányultságot mutatnak, miszerint a vizsgált intézmények között itt jelölték meg a legtöbben a „hivatástudatot”, mint az intézményválasztás motívumát. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem hallgatói ezt a szempontot nem jelölték, viszont az itt tanulók körében érezhető a másik ember szempontjának figyelembe vétele, a vallási és családi nevelés jelentősebb hatása, mert az intézményválasztásnál többen „szülői kívánságra” vagy „világnézeti megfontolásra” hivatkozva választották a katolikus egyetemet. Az ELTE BTK a hallgatók pályára kerülése és munkavállalása szempontjából egyaránt jönnek ítéltetett meg. A Kodolányi Főiskolán a hallgatók jelentős részének (40 %) „egyéb” válasza bizonytalanságot tükröz.

Az intézményválasztás motívumai %-ban

Az intézményválasztás motívumai	ELTE BTK	PPKE BTK	ELTE TFK	KJF
Magas szintű képzés	40	40	26	20
Máshol kudarc	10	5	50	10
Hivatástudat	10	-	8	20
Munkavállalás	40	5	8	10
Szülői óhaj	-	15	-	-
Ismerősök javaslata	-	-	-	-
Világnézeti megfontolás	-	10	-	-
Egyéb	-	25	8	40

A hallgatókkal történt beszélgetés során kiderült, hogy a válaszadók jó része nem rendelkezik határozott elképzeléssel, nem biztos, hogy egyáltalán a nyelvtanári pályát választja-e. Sokan tekintik tanulmányaikat jó befektetésnek, a főiskolát ugródeszkának az egyetem vagy kurrens szakmák felé. Összességében a hivatástudat és a munkavállalási indíték alacsony arányaiból közel 50 %-os pályaelhagyás jósolható.

Megvizsgáltuk, hogy a hallgatóknak mi a véleményük az oktatás és a követelmény színvonaláról, a tanár-diák kapcsolatáról, a tárgyi feltételekről és tanszékük szervezettségéről. Tudni szerettük volna, hogy a „kliens” mennyire elégedett a „szolgáltatással”. Szeretnénk hangsúlyozni, hogy nem az iskolákat hasonlítottuk össze egymással, hanem a diákok attitűdjeit, iskolához fűződő viszonyukat. A hallgatók osztályzataikkal nem tényeket hanem érzéseiket tárták elénk. Nem ugyanazon hallgatók nem ugyanazon intézményekről vallottak. Az adatok egymás mellé illesztése mégis alapot adhat néhány óvatos következtetésre.

A négy intézmény oktatásának színvonalát minimális különbséggel 3,9 körüli átlaggal osztályozták a hallgatók. Az ELTE esetében valószínűleg a felsőoktatási

intézménnyel kapcsolatos elvárások miatt az ELTE BTK-t magas elvárásaik miatt felértékelik, a tanárképzőt pedig – hasonló szempont alapján – leértékelik a válaszadók.

A hallgatók véleménye felsőoktatási intézményük néhány fontos összetevőjéről

	ELTE BTK	PPKE BTK	ELTE TFK	KJF
Az oktatás színvonala	4,0	4,0	3,7	4,0
A követelmények	3,7	3,9	4,3	5,0
Tanár-diák kapcsolat	3,6	3,2	3,4	4,8
Infrastrukturális háttér	2,4	3,1	2,5	3,9
Szervezettség	3,1	3,0	3,0	3,9

A követelményekre vonatkozó kérdéseknél feltűnő, hogy a főiskoláknál jóval magasabbak az átlagok, mint az egyetemeknél. A főiskolák követelményeire adott jó osztályzatok (4,3 és 5-ös) azt jelzik, hogy a hallgatók a főiskolai szigorú, kötött órarendet és konzervatívabb tanulásszervezést előnyben részesítik az egyetemek önállóbb, de komplikáltabb és személytelenebb tanulásirányításával szemben.

Ezt bizonyítják a Kodolányi Főiskolán a tanár-diák kapcsolatra adott kiemelkedően jó válaszok, amelyeknek háttérében az egyéni tanrendhez kics csoportos oktatási forma és tanítási rendszer segítsége társul. Valamennyi felsőoktatási intézményben szükség lenne a tanár-diák kapcsolat hasonló alakítására, hogy a tanár a hallgatót a tájékozódásban jobban segíthesse, önálló tanulását célirányosabban irányíthassa.

Az infrastrukturális háttér az ELTE mindkét intézményében gyengének ítélik a hallgatók. A Pázmány Péter Egyetemen a jó épülethez gyenge felszereltség társul. A Kodolányi Főiskola minden tekintetben nagyon jónak mondható valamennyi intézményhez képest. A szervezettség a tanulók véleménye szerint gyenge a PPKE-n és az ELTE Tanárképző Karán, közepes az ELTE BTK-n és jó a Kodolányi Főiskolán.

Az a tény, hogy a Kodolányi Főiskolát összességében a legjobbnak értékelték a hallgatók, lélektani magyarázattal indokolható. Ez a jelenség a kognitív disszonancia redukció. Amiért megfizetek, azt jónak tartom. A fizetés miatti feszültséget redukálják a hallgatók az intézmény fölértékelésével.

A hallgatók távlati terveiben a szaknak megfelelő munkavállalás szándéka nagy eltérést mutat a négy intézmény összehasonlításakor. Szándéka szerint az ELTE BTK-n tanulók 60 %-a, az ELTE TFK-n tanulók 50 %-a dolgozik majd a diploma megszerzése után nyelvtanárként.

Leszögezhetjük, hogy a végzeteknek csaknem 50 %-a potenciális pályaelhagyó, és még így is az ELTE két intézménye adja majd – a válaszolók szándéka szerint – a legtöbb nyelvtanárt. Ennél jóval alacsonyabb a Pázmány Péter Katolikus Egyetemre járók között a tanári pályára készülők aránya. A Kodolányi Főiskoláról pedig csak tíz százalék! Igaz, hogy a szaknak megfelelő továbbtanulással (50 % jelezte) ez az arány valószínűleg javulni fog. A Kodolányi Főiskolát az egyetemre való felkészülésnek tekinti a válaszadók fele, másik fele pedig tolmács, fordítói és külkereskedelmi pályára készül.

A hallgatók távlati tervei (%)

	ELTE BTK	PPKE BTK	ELTE TFK	KJF
Szaknak megfelelően továbbtanul	10	10	20	50
Más jellegű intézményben tanul tovább	30	20	10	40
Szaknak megfelelő munkát vállal	60	30	50	10
Nem a szaknak megfelelően helyezkedik el		20	20	-
Továbbtanul és dolgozik	-	20	-	-

A Kodolányira járók jó körülményeit támasztja alá – indirekt módon – az a tény is, hogy a megkérdezettek 90 %-a szeretne a főiskola elvégzése után továbbtanulni. Ilyen arányban csak ott dönthetnek a továbbtanulás mellett, ahol ezt megtehetik. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen viszont ennek ellenkezőjére van példa. A válaszadók 20 %-a csak akkor tud továbbtanulni, ha mellette dolgozni fog.

Hallgatói válaszok

Elmondható, hogy a tanulmány sok olyan megállapítást igazol, ami korábban is tudott és/vagy feltételezhető volt. Ilyen tények a pálya elnöiesedése, a pályaelhagyók magas aránya, a nagy hagyománnyal rendelkező intézmények magas presztízse a köztudatban, s végül, hogy a magas tanulási költségeket igénylő képzést a magasabb jövedelműek választják.

Mindezekon túlmenően azonban *feltártunk több esetben új jelenséget is*: meglepően nagy különbség mutatkozott a városi és a falusi hallgatók bekerülési arányaiban a városiak javára; a viszonylag homogén rétegből kikerülő nyelvszakos hallgatók között is legalább hatszoros különbség mutatható ki anyagi helyzetük tekintetében; értékelhető adat, hogy az ELTE Tanárképző Főiskola biztosítja leginkább – a vizsgált intézmények között – a társadalmi mobilitás lehetőségét; a felsőbb irányítás számára nyújthat információt a várható 50 %-os pályaelhagyási szándéknyilatkozat; ugyanebből az adatból vonhatjuk le azt a megállapítást, hogy a „nyelvszakos-nak” deklarált képzés csak 50 %-ban teljesíti azt, amire vállalkozik, mert 50 %-ban más funkciót lát el. Ez a tény a tanárképzés finanszírozásának kérdését veti fel.

Az elvégzett vizsgálat első konklúziója, hogy az árnyaltabb és valóságához közelebb álló eredmény eléréséhez további munkára van szükség, megvizsgálva az intézményi gazdálkodást az eredményesség és a költséghatékonyság szempontjából. Ki kell terjeszteni a vizsgálatot a nemzetközi kapcsolatok és a tudományos tevékenység területére, valamint az oktatói munka értékelésére. A kérdéseket úgy kell megfogalmazni, hogy lemérhető legyen, milyen az egyes intézmények esélye a hazai felsőoktatási versenyben, s hogy betöltik-e küldetésüket az európai integráció utáni versenyben, illetve milyen hatékonysággal és minőséggel teszik ezt.

Annyi feltételes megállapítható, hogy a négy vizsgált intézmény között a jó minőségű oktatás megvalósítására az ELTE TFK jelenlegi esélyei a legrosszabbak. Az ELTE BTK – méltatlan anyagi körülményei ellenére is – tradícióihoz mérten tölti be a szellemi centrum szerepét. A nem állami intézmények néhány év alatt megerősödtek, és vélhetően további fejlődés előtt állnak.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy lényeges különbség mutatkozik a különböző fenntartású (magán, egyházi, állami) felsőoktatási intézmények között. Sajná-

latos, hogy a vizsgálat nem cáfolta, hanem erősítette a mai magyar társadalom polarizálódásának felerősödéséről kialakult véleményét. A felsőoktatás minden számszerű bővülése ellenére tovább nyílik a műveltségi olló. A nagyobb jövedelemmel rendelkező városi és fővárosi vállalkozók és értelmiségi emberek képesek csak a drága magániskolákba járatni gyermekeiket. Az alacsonyabb jövedelmű falusi gyerekek számára nehezen elérhető a felsőoktatás. Érdemes lenne ösztöndíjjal, különböző támogatási formákkal segíteni a falusi hallgatókat, hogy nagyobb esélyük legyen a felsőoktatásba való bekerülésre.

Az attitűdvizsgálat eredményei szerint: elégedetlenek a hallgatók az ELTE BTK-n, ELTE TFK-n, és a PPKE BTK-n az intézmény szervezettségével. Éppen ezért érdemes lenne az intézmény szervezettségén javítani a hallgatók jobb, hatékonyabb tájékoztatására törekedve. Például a KJT-n kialakult tutori-tanácsadó rendszer – vagy annak elemei – eredményesen hasznosulhatnának a többi intézményben is. A hallgatók igényelnék a közvetlenebb tájékoztatást, a jobb információátadást. Segíthetné ezt például a tanrend, az iskolai tanulmányi szabályzat Internetre vitele, könnyebb elérhetősége. Diáktanácsadó irodák felállítása, akár hallgatói részvétellel (például: a felsőbb éves hallgatók rendszeresen segíthetnének az egyetemi, főiskolai életben való eligazodásban az új hallgatóknak). Az órákra/vizsgákra való jelentkezés is meg lehetne oldani számítógép vagy Internet segítségével. Így jelentősen egyszerűsödne az adminisztrációs munka. Ehhez pedig megvannak a személyi feltételek. Pl. az ELTE BTK-n tanrendszervező munkatársak dolgoznak, a PPKE-n pedig a diákönkormányzat aktivizálódott.

Egy másik probléma: a tanár-diák kapcsolat közvetlenségének alacsony szintje (kivéve a KJF-t). Érdemes lenne a tanár-diák kapcsolatot javítani, ezen talán szintén a tutori rendszer segíthetne. Továbbá jelentősebb figyelmet igényelnének a hallgatók javaslatai.

A tanárképzés átalakításánál megfontolandó az, hogy az oda jelentkezett hallgatók csaknem 50 %-át más szakmákra készíti fel a felsőoktatási intézmény. A tanár szakosok számára pedig a megfelelő színvonalú pedagógiai, pszichológiai és gyakorlati képzés biztosítása volna elengedhetetlen. A korszerű műveltség átszármasztására készülő hallgatók felkészítése nem történhet a humántudományokban való elmélyülés és a gyakorlati munkában való tapasztalatszerzés hatékonyságának növelése nélkül.

A *megoldásra váró feladatok* között kiemelt helyen szerepelnek a tanári pálya devalválódásával összefüggő kérdések, például negatív kontraszelekció a felvételnél, alkalmasság, megélhetési gondok, pályaelhagyás, minőségbiztosítás. A vizsgált német szak a „kurrens” szakmák listáján áll, s ezért a hallgatók összetételében a jó és kiváló képességűek szerepelnek. De már a nők aránya és a pályaválasztási szándék itt is jelzi, hogy a végzetek egzisztenciateremtő esélye igen csekély. A pálya presztízsének helyreállítása nem a felsőoktatási intézmények feladata, de létezésük alapját ingathatja meg, ha ebben a kérdésben nem születik végre kormányzati döntés. Ha a tanárképzésben nem a legjobbak kapnak helyet, ha a pálya nem nyújt vonzó perspektívát, a túlképzés dacára tanár nélkül maradnak az iskolák – pedagógushiany lesz –, s ez az oktatás általános színvonalcsökkenéséhez vezet.